

نگاهی به مفاد قوانین برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی در بخش نفت

دفتر تحقیقات و سیاست‌های بخش‌های تولیدی

فرزانه دیل^۱

بخش نفت و گاز به عنوان یکی از ارکان اصلی تأمین انرژی مورد نیاز سایر بخش‌های تولیدی و هم به لحاظ جایگاه آن در تولید ناخالص داخلی، سهم درآمدهای نفتی در بودجه دولت و نیز نقش آن در تأمین منابع ارزی کشور حائز اهمیت بسیار است، به طوری که علیرغم رشد صادرات غیر نفتی در دهه اخیر نمی‌توان سهم ۲۸ درصدی صنعت نفت در تولید ناخالص داخلی کشور، سهم ۸۴ درصدی آن در تأمین درآمدهای ارزی و سهم بالغ بر ۹۵ درصدی آن در تأمین انرژی اولیه مورد نیاز کشور را نادیده گرفت. بر این اساس، سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز واجد اهمیت بسیار است، زیرا رشد و توسعه این بخش تأثیر بسیاری در فرایند توسعه کشور و سایر بخش‌های اقتصادی خواهد داشت. بر این اساس، کل میزان سرمایه‌گذاری بخش‌های مختلف صنعت نفت در برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور تا افق سال ۱۴۰۴ بیش از ۵۰۰ میلیارد دلار برآورد و سهم برنامه پنجم از این میزان سرمایه‌گذاری معادل ۱۵۰ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است، لذا با توجه به اهمیت موضوع در این گزارش وضعیت بخش نفت و گاز در مفاد قوانین برنامه توسعه چهارم و پنجم اقتصادی کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نقاط قوت و ضعف بخش نفت^۱

نقاط قوت

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک کشور نقاط قوت این بخش عبارتند از:

- دارا بودن ۱۷/۵ درصد از ذخایر قابل استحصال گاز جهان و ۱۱ درصد از ذخایر نفتی جهان
- توانایی صادرات گاز طبیعی بصورت خط لوله یا گاز طبیعی مایع
- امکان توسعه صنایع پتروشیمی با پایه گاز طبیعی و اتان
- قابلیت تبدیل گاز طبیعی تولیدی به محصولات با ارزش افزوده بالاتر
- برخورداری از کیلومترها مرز آبی و ارتباط با آب‌های بین‌المللی و قابلیت ایجاد اسکله‌ها و بنادر صادراتی در تبادل نفت و گاز تولید شده بصورت سوآپ با سایر کشورها
- استفاده از نیروی کار نسبتاً ارزان در مقایسه با سایر کشورهای تولیدکننده بزرگ
- اصلاح اصل (۴۴) قانون اساسی جهت مشارکت بخش خصوصی در احداث سایر پالایشگاه‌ها و فعالیت‌های پایین‌دستی بخش انرژی

نقاط ضعف

- برخی مسائل و مشکلات بخش انرژی ساختاری است که از گذشته دور وجود داشته و تاکنون نیز به قوت خود باقی است که مهم‌ترین آنها آن عبارتند از:
- آماده نبودن فضای اقتصادی کشور برای مشارکت بخش خصوصی و ایجاد رقابت در جهت اصلاح ساختار این صنعت (علیرغم اصلاحات بعمل آمده در اصل ۴۴ قانون اساسی)
 - وجود مشکلات ساختاری برای جذب سرمایه‌گذاری
 - به هنگام نبودن دانش فنی و ضعف تحقیقات در بخش انرژی بویژه در صنعت نفت کشور
 - تاخیر در احداث پالایشگاه‌های میعانات گازی
 - شدت مصرف انرژی بالای کشور در مقایسه با سایر کشورها (شایان ذکر است، با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و منطقی‌نمودن قیمت انواع حامل‌های انرژی انتظار آن است که شدت انرژی کاهش یابد)

- عدم تسریع در بهره‌برداری از میادین مشترک نفت و گاز
- عدم تفکیک متناسب حوزه تصدی‌گری و سیاستگذاری در درون بخش
- تحمیل برخی مقررات دولتی متناقض با شرایط رقابتی این صنعت در جهان

۱. اداره کل برنامه‌ریزی استراتژیک (۱۳۸۷)، مأخذ/هدف کمی کلان، راهبردها و سیاستهای صنعت نفت.

فرصت‌ها و تهدیدها در بخش نفت و گاز

فرصت‌ها

- احتیاج روزافزون بازارهای جهانی به منابع هیدروکربوری
- عضویت ایران در اوپک
- موقعیت جغرافیایی ایران و قرار گرفتن آن در گلوگاه حساس اتصال شرق آسیا و شبه قاره هند به خلیج فارس، آسیای مرکزی، روسیه، اروپا و آفریقا
- پیدایش قطب‌های جدید قدرت اقتصادی در جهان شامل چهار کشور برزیل، روسیه، هند و چین (BRIC)
- دسترسی بیشتر شرکت‌های کوچک و نیز شرکت‌های نفتی دولتی به سرمایه خارجی در اثر توسعه بازارهای مالی جهانی
- ورود بازیگران جدید در عرصه سرمایه‌گذاری در صنعت نفت پایدار شده در پی توسعه بازار جهانی سرمایه

تهدیدها

- اعمال تحریم و فشارهای بین‌المللی اقتصادی
- عدم حضور گسترده سرمایه‌گذاران خارجی در بازار ایران به دلیل فشارهای سیاسی بین‌المللی
- تسلط کشورهای صنعتی و شرکت‌های فراملیتی بر فناوری نوین تولید نفت و گاز
- محدودیت‌های بازارهای مالی بین‌المللی برای تأمین سرمایه
- محدودیت رو به افزایش تأمین منابع سرمایه‌گذاری از محل بودجه عمومی کشور در بخش‌های اقتصادی از جمله صنعت نفت

سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در بخش نفت و گاز^۱

- اتخاذ تدابیر و راهکارهای مناسب برای گسترش اکتشاف نفت و گاز و شناخت کامل منابع کشور

- افزایش ظرفیت تولید صیانت شده نفت متناسب با ذخایر موجود و برخورداری کشور از افزایش قدرت اقتصادی، امنیتی و سیاسی

۱. دستاوردهای وزارت نفت طی سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۸۴)

- افزایش ظرفیت تولید گاز متناسب با حجم ذخایر کشور به منظور تأمین مصرف داخلی و حداکثر جایگزینی با فرآورده‌های نفتی
- گسترش تحقیقات بنیادی و توسعه‌ای و تربیت نیروی انسانی متخصص و تلاش برای ایجاد مرکز جذب و صدور دانش و خدمات فنی و مهندسی انرژی در سطح بین‌المللی و ارتقاء فناوری در زمینه‌های منابع و صنایع نفت، گاز و پتروشیمی
- تلاش لازم و ایجاد سازماندهی قانونمند برای جذب منابع مالی مورد نیاز داخلی و خارجی در امر نفت و گاز در بخش‌های مجاز قانونی
- بهره‌برداری از موقعیت منطقه‌ای و جغرافیایی کشور برای خرید و فروش، فرآوری و پالایش و معاوضه و انتقال نفت و گاز منطقه به بازارهای داخلی و جهانی
- بهینه‌سازی مصرف و کاهش شدت انرژی
- جایگزینی صادرات فرآورده‌های نفت، گاز و پتروشیمی به جای صدور نفت خام و گاز طبیعی

سیاست‌های وزارت نفت در جهت تحقق اهداف سند چشم‌انداز^۱

- شناسایی کل منابع هیدروکربوری در پهنه سرزمین با اولویت مخازن مشترک
- افزایش ظرفیت تولید نفت و گاز با هدف افزایش سهم ایران در بازار جهانی نفت و ارتقاء جایگاه آن در اوپک
- حداکثر بهره‌برداری از مخازن هیدروکربوری از طریق افزایش ضریب بازیافت مخازن و استفاده از فناوریهای نوین
- تغییر رویکرد از صادرات مواد خام به صادرات فرآورده‌های با ارزش افزوده
- ایجاد ظرفیت‌های جدید پالایش به ویژه برای پالایش میعانات گازی و نفت خام بسیار سنگین
- حداکثرسازی ارزش افزوده صنعت نفت و گاز کشور از طریق هم‌افزایی زنجیره ارزش با توسعه سرمایه‌گذاری در منابع و صنایع نفت و گاز، صنایع انرژی‌بر و صنایع و خدمات مهندسی پشتیبان آنها (از جمله صنایع و خدمات دریایی مرتبط)
- ارتقاء سطح همکاری با دیگر کشورهای منطقه و اعضای اوپک به منظور ایجاد ثبات در بازار جهانی نفت و گاز و کسب درآمد عادلانه
- تبدیل شرکت‌ها و بنگاه‌های صنعت نفت به شرکت‌ها و بنگاه‌های کارآمد صاحب فناوری و فعال در عرصه بین‌المللی از طریق پیگیری اجرایی شدن اصل (۴۴) در شرکت‌های تابعه وزارت نفت

۱. دستاوردهای وزارت نفت طی سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۸۴)

نگاهی به مفاد قوانین برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه... ۱۴۷

- تقویت رویکرد برونگرایی صنعت نفت و استفاده از توانمندی‌های داخل کشور جهت فعالیت در خارج از مرزها
- افزایش سهم گاز در سبد مصرف انرژی کشور
- اولویت دادن به تأمین گاز مورد نیاز برنامه‌های تزریق به میادین نفتی جهت افزایش بازیافت از میادین نفتی
- تلاش در جهت صدور گاز طبیعی به کشورهای منطقه و جهان
- بهینه‌سازی مصرف انرژی در تمام بخش‌های اقتصادی کشور از طریق مدیریت و سرمایه‌گذاری لازم
- اصلاح ساختار و تقویت نگرش مدیریت بنگاه‌داری در شرکت‌های تابعه نفت همراه با روانسازی مقررات در جهت افزایش بهره‌برداری و روزآمد ساختن شرکت‌های نفت، گاز و پالایش و پتروشیمی کشور و ارتقاء آنها به سطح شرکت‌های بین‌المللی با رعایت سیاست‌های اصل (۴۴)
- حمایت از بخش خصوصی داخلی در صنعت نفت کشور به ویژه در بازرگانی نفت و نیز صنایع پایین‌دستی صنایع و خدمات پشتیبان نفت و گاز و خدمات پیمانکاری و فنی و مهندسی با هدف حضور شرکت‌های ایرانی در بازارهای منطقه‌ای و جهانی
- تبدیل ایران به قطب فناوری‌های نوین صنعت نفت در منطقه از طریق تعامل سازنده با کشورها و شرکت‌های مؤثر در عرصه فناوری نفت و گاز در بازارهای جهانی
- تعهد نسبت به توسعه پایدار و رعایت معیارهای زیست محیطی
- استفاده از توانایی‌های صنعت نفت در راستای توازن منطقه‌ای و محرومیت زدایی

بررسی قانون برنامه پنجم توسعه در نفت و گاز

اهداف کمی^۱

- اهداف کمی صنعت نفت در برنامه پنجم به شرح ذیل تصریح گردیده است:
- کاهش شدت انرژی کشور به ۰/۶ تن معادل نفت خام به ازای هر هزار دلار تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۳
- شناسایی کل منابع هیدروکربوری کشور در پهنه سرزمین با اولویت مناطق مرزی در طول برنامه پنجم (۹۱۰۰ میلیون بشکه نفت خام و ۱۳۰۰ میلیارد متر مکعب گاز طبیعی جمعاً معادل ۱۷۲۰۰ میلیون بشکه معادل نفت خام)

۱. اهداف کمی کلان، راهبردها و سیاست‌های صنعت نفت (اطلاعات آمار کمی نهایی نمی‌باشد).

- افزایش ظرفیت تولید نفت خام تا متوسط ۵/۳ میلیون بشکه در روز با اولویت برداشت از مخازن مشترک دریایی
- افزایش ظرفیت تولید و پالایش گاز تا ۹۵۰ میلیون مترمکعب در روز گاز غنی شده با اولویت برداشت از مخازن مشترک
- افزایش ظرفیت پالایشی کشور به بیش از ۲/۶ میلیون بشکه در روز
- ایجاد ظرفیت ترانزیت نفتخام آسیای مرکزی به دریای عمان معادل یک میلیون بشکه در روز و ترانزیت گاز ترکمنستان به کشورهای جنوبی خلیج فارس
- افزایش ارزش تولیدات پتروشیمی تا حدود ۲۶ میلیارد دلار در پایان برنامه پنجم
- توسعه صنایع پایین دستی پتروشیمی و شیمی شهرها تا ظرفیت ۵ میلیون تن محصول نهایی
- برنامه ریزی برای توسعه مناطق اقتصادی-انرژی با تکیه بر ظرفیت ها و قابلیت های صنعت نفت

اهداف کیفی صنعت نفت در برنامه پنجم توسعه

- افزایش سهم و ارتقاء جایگاه صنعت نفت، گاز و پتروشیمی ایران در سطح منطقه و جهان
- برقراری تعامل مؤثر و سازنده با کشورهای تولیدکننده و مصرف کننده انرژی
- استفاده از ظرفیت های صنعت نفت و گاز جهت تقویت امنیت ملی
- جلوگیری از اسراف در مصرف سوخت کشور با کاهش شدت انرژی
- تبدیل ثروت های طبیعی (نفت و گاز) به سرمایه های زاینده و مولد درازمدت
- برخورداری از دانش پیشرفته با اتکاء به توان صنایع داخلی (مشاوران، پیمانکاران و سازندگان)
- حمایت از نوآوری و دستاوردهای فناوری شرکت های ایرانی در حوزه صنعت نفت
- استفاده بهینه از ذخایر هیدروکربوری کشور به عنوان پشتوانه و محرک توسعه پایدار اقتصادی
- تعیین جایگاه وزارت نفت و تعریف رابطه وزارت نفت با شرکت های تابعه براساس قانون نفت

رویکرد قانون برنامه پنجم در بخش نفت و گاز

توسعه میادین نفت و گاز و افزایش تولید صیانت شده (ماده ۱۲۵)

الف) وزارت نفت مجاز است با ایجاد فضا و شرایط رقابتی نسبت به صدور پروانه اکتشاف، توسعه و تولید موردنیاز برای بهره برداری از حداکثر ظرفیت ها برای توسعه میدان های نفت و گاز و افزایش تولید صیانت شده با حفظ ظرفیت تولید سال ۱۳۸۹ تا سقف تولید اضافه روزانه یک میلیون بشکه نفت خام و ۲۵۰ میلیون مترمکعب گاز طبیعی با اولویت میادین مشترک با تأکید بر توسعه میدان گاز

نگاهی به مفاد قوانین برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه... ۱۴۹

پارس جنوبی پس از تصویب توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها در شورای اقتصاد و درج در قوانین بودجه سنواتی و نیز مبادله موافقتنامه با معاونت با استفاده از روش‌های زیر اقدام نماید:

– استفاده از انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید در دوره زمانی معین در میادین نفت و گاز.
تبصره: شرایط اساسی این روش‌ها با حفظ حق مالکیت و اعمال تصرفات مالکانه برای دولت در سال اول برنامه با پیشنهاد وزارت نفت تهیه و به تصویب شورای اقتصاد می‌رسد.

– کارسازی انتشار اوراق مالی ریالی و ارزی در داخل و خارج از کشور با رعایت قوانین و مقررات مربوط بدون تضمین دولت

– استفاده از روش بیع متقابل با رعایت اصول و شرایط موضوع بند "ب" ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه

تبصره: وزارت نفت می‌تواند در طول برنامه نسبت به انعقاد قرارداد توسعه و تولید از کلیه میادین مشترک شناخته‌شده اقدام و تلاش لازم را به عمل آورد.

لازم به توضیح است که در ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه نیز موارد مطروحه در بند "الف" ماده (۱۲۵) قانون برنامه پنجم ملحوظ بوده است. در همین راستا، در بند "ب" قانون برنامه چهارم صرفاً به استفاده از روش‌های مختلف قراردادی بین‌المللی برای توسعه میادین نفت و گاز اشاره گردید، اما در بند "الف" ماده (۱۲۵) روش‌های موردنظر صراحتاً عنوان شده است.

ب) دولت مکلف است بر مبنای سند چشم‌انداز بیست ساله کشور و سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری و با پشتوانه کامل کارشناسی سند ملی راهبرد انرژی کشور را به عنوان سند بالادستی بخش انرژی برای یک دوره زمانی بیست و پنج ساله ظرف حداکثر شش ماه پس از تصویب قانون برنامه تهیه و به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند.

تبصره: وزارتخانه‌های نفت و نیرو موظف هستند با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی ذیربط برنامه اجرایی طرح جامع انرژی کشور را ظرف دوازده ماه پس از تصویب قانون سند ملی راهبرد انرژی کشور تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسانند.

شناسایی و اکتشاف هرچه بیشتر منابع نفت و گاز در سراسر کشور و نیز انتقال و بکارگیری فناوری‌های جدید در عملیات اکتشافی (ماده ۱۲۶)

به وزارت نفت اجازه داده می‌شود به منظور شناسایی و اکتشاف هرچه بیشتر منابع نفت و گاز در سراسر کشور و نیز انتقال و بکارگیری فناوری‌های جدید در عملیات اکتشافی در تمام مناطق کشور به استثناء استان‌های خوزستان، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد با تأکید بر مناطق دریایی و خشکی مشترک با

همسایگان که عملیات اکتشافی مربوط با خطرپذیری (ریسک) طرف قرارداد انجام و منجر به کشف میدان قابل تولید تجاری شود در قالب ارقام مذکور در ماده (۱۲۵) این قانون و در قالب بودجه‌های سنواتی کل کشور و تصویب شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با معاونت نسبت به عقد قراردادهای بیع متقابل توأم برای اکتشاف و توسعه میادین جدید از طریق برگزاری مناقصات اقدام و طرف قرارداد را مطابق ضوابط قانونی انتخاب نماید. هزینه‌های اکتشافی اعم از مستقیم و غیرمستقیم در قالب قرارداد منعقدۀ مذکور منظور و به همراه هزینه‌های توسعه از محل فروش محصولات تولیدی همان میدان بازپرداخت خواهد شد. مجوزهای صادره دارای زمان محدود بوده و در هر مورد توسط وزارت نفت تعیین شده و یک بار نیز قابل تمدید می‌باشد. در صورتی که در پایان مرحله اکتشاف، میدان تجاری در هیچ نقطه‌ای از منطقه کشف نشده باشد قرارداد خاتمه می‌یابد و طرف قرارداد حق مطالبه هیچ‌گونه وجهی را نخواهد داشت. شایان توجه است که مطالب فوق در ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه نیز مورد عنایت قرار گرفته بود.

تکمیل دو پالایشگاه میعانات گازی ستاره خلیج فارس و فارس با ظرفیت اسمی به ترتیب ۳۶۰ هزار و ۱۲۰ هزار بشکه (ماده ۱۲۷)

به وزارت نفت اجازه داده می‌شود در چارچوب بودجه سنواتی از محل منابع داخلی شرکت‌های تابعه و منابع خارجی ترجیحاً با مشارکت بخش‌های خصوصی و تعاونی پس از تأیید شورای اقتصاد نسبت به تکمیل دو پالایشگاه میعانات گازی ستاره خلیج فارس و فارس با ظرفیت اسمی به ترتیب ۳۶۰ هزار و ۱۲۰ هزار بشکه به صورت سرمایه‌گذاری و یا تسهیلات در قالب وجوه اداره شده اقدام نماید. تا اتمام پروژه‌های موضوع این ماده و بهره‌برداری از آنها استفاده از روش‌های تهارتی برای خرید و فروش فرآورده‌های مورد نیاز با تصویب شورای اقتصاد در موارد ضروری مجاز است. تهارت نفت خام و میعانات گازی از شمول این حکم مستثنی است. دولت مکلف است حداکثر یک سال پس از راه‌اندازی آنها برای واگذاری سهام خود در چارچوب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی اقدامات لازم را به عمل آورد.

گسترش سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و تعاونی در بخش نفت و گاز (ماده ۱۲۸)

به وزارت نفت اجازه داده می‌شود از محل منابع داخلی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران نسبت به اعطاء تسهیلات در قالب وجوه اداره شده برای سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و تعاونی در طرح‌های تکمیل پالایشگاه‌های موجود شامل بهینه‌سازی و بنزین‌سازی با تصویب شورای اقتصاد اقدام نماید.

بکارگیری نیروهای متخصص برای اکتشاف، توسعه و استخراج نفت و گاز (ماده ۱۲۹)

وزارت نفت موظف است:

الف) در راستای اعمال حق حاکمیت و مالکیت بر منابع نفت و گاز و انجام وظایف قانونی خود ضمن ایجاد مدیریت اکتشاف، توسعه و تولید و با تجهیز پست‌های سازمانی نسبت به بکارگیری نیروهای متخصص لازم از طریق انتقال نیروی انسانی موجود برای انجام وظایف مندرج در این قانون و قوانین مرتبط اقدام نماید.

ب) برای فعالیتهای اکتشاف، توسعه، استخراج و تولید نفت و گاز توسط شرکت‌های تابعه وزارت نفت و شرکت‌های صاحب صلاحیت با اتخاذ ضوابط تولید صیانتی، پروانه بهره‌برداری بدون حق مالکیت نسبت به نفت و گاز تولیدی صادر و براساس طرح مصوب بر عملیات اکتشاف، توسعه و تولید شرکت‌های فوق از نظر مقدار تولید و صیانت مخزن و معیارهای سلامتی - ایمنی و زیست‌محیطی نظارت نماید.

ج) سامانه یکپارچه کنترل و اندازه‌گیری میزان تولید، فرآورش، انتقال، پالایش، توزیع و صادرات نفت خام و گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی را حداکثر تا پایان سال دوم برنامه ایجاد و راه‌اندازی نماید.

د) به منظور افزایش و ارتقاء توان علمی، فناوری و نوآوری در صنعت نفت معادل یک درصد از اعتبارات طرح‌های توسعه‌ای سالانه شرکت‌های تابعه را در طول برنامه جهت ایجاد ظرفیت (پتانسیل) جذب، توسعه فناوری‌های اولویت‌دار نفت، گاز و پتروشیمی و بکارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقاء فناوری‌های موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت انرژی ضمن مبادله موافقتنامه با معاونت اختصاص دهد و گزارش عملکرد این بند را سالانه به کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.

افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور در طول برنامه پنجم توسعه (ماده ۱۳۰)

به منظور افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور در طول برنامه به میزان یک درصد وزارت نفت موظف است طی سال اول برنامه، برنامه جامع صیانتی و ازدیاد برداشت از مخازن هیدروکربوری را با رعایت اولویت‌بندی مخازن به تفکیک نواحی خشکی و مناطق دریایی تهیه و برای حسن اجرای آن اقدامات لازم را به عمل آورد.

افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها و خدمات جانبی در خلیج فارس و دریای عمان (ماده ۱۳۱)

وزارت نفت مکلف است به منظور افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها (بانکرینگ) و خدمات جانبی در خلیج فارس و دریای عمان به میزان سالانه حداقل ۲۰ درصد از طریق بخش غیردولتی طرح جامع مربوط را تدوین و اجراء نماید. وزارت نفت مجاز است حمایت لازم را از بخش غیردولتی در این زمینه به عمل آورد.

اختصاص دو درصد از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی به استان‌های نفت خیز و گازخیز و مناطق کمتر توسعه یافته (ماده ۱۳۲)

دولت دو درصد از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی را به ترتیب $\frac{1}{3}$ به استان‌های نفت خیز و گازخیز و $\frac{2}{3}$ به شهرستان‌ها و مناطق کمتر توسعه یافته جهت اجرای برنامه‌های عمرانی در قالب بودجه‌های سنواتی اختصاص دهد.

رویکردهای متمایز قانون برنامه چهارم و پنجم توسعه

با توجه به اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها رویکرد قانون برنامه پنجم به بخش نفت در راستای اجرای مؤثرتر قانون و شفافیت رابطه مالی دولت و نفت بوده است. از این رو، بند "ب" ماده (۱۲۵) و مواد (۱۲۷) تا (۱۳۲) قانون برنامه پنجم توسعه متفاوت از برنامه چهارم توسعه تدوین شده‌اند. با این حال، در ادامه به مواد متمایز قانون برنامه چهارم توسعه پرداخته می‌شود.

ماده (۳) قانون برنامه چهارم توسعه

قیمت فروش بنزین، نفت گاز، نفت سفید، نفت کوره و سایر فرآورده‌های نفتی، گاز، برق و آب و همچنین نرخ خدمات فاضلاب، ارتباطات تلفن و مرسولات پستی در سال اول برنامه چهارم، قیمت‌های پایان شهریور ۱۳۸۳ خواهد بود. برای سال‌های بعدی برنامه چهارم تغییر در قیمت کالاها و خدمات مزبور طی لوایحی که حداکثر تا اول شهریور هر سال تقدیم می‌شود پیشنهاد و به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد. پیشنهاد هر قیمتی می‌بایست همراه با توجیه اقتصادی و اجتماعی باشد.

تبصره ۱: سایر دریافتی‌های مرتبط از جمله حق اشتراک، حق انشعاب، دیماند، عوارض و... مشمول این حکم می‌باشند.

نگاهی به مفاد قوانین برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه... ۱۵۳

تبصره ۲: دولت مکلف است تا پایان سال دوم برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ضمن اتخاذ تمهیدات لازم برای کاهش مصرف فرآورده‌های نفتی و افزایش ظرفیت حمل و نقل عمومی نیاز داخلی به فرآورده‌های نفتی را از محل تولیدات پالایشگاه‌های داخل کشور و با فرآورده‌های جایگزین تولید داخل تأمین نماید. صنایع خودروسازی و سایر کارخانجات مرتبط مکلف به برنامه‌ریزی جهت کاهش مصرف حامل‌های انرژی و یا سازگار ساختن خود با فرآورده‌های جایگزین مانند گاز طبیعی فشرده در خودروها می‌باشند. دولت مکلف است ساز و کار لازم را برای حمایت از اجرای این تبصره فراهم ساخته و بودجه مورد نیاز را برای حمایت از تغییرات یاد شده در بودجه سالانه پیش‌بینی نماید.

تبصره ۳: دولت مکلف است تا پایان سال ۱۳۸۳ گزارش مربوط به اجرای وظیفه مندرج در ماده (۵) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ را برای افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها تقدیم مجلس اسلامی نماید. در این ارتباط لازم به ذکر است با توجه به اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها از دی‌ماه ۱۳۸۹ این ماده و مندرجات آن در قانون برنامه پنجم توسعه حذف گردیده است.

— در بند (۲) ماده (۱۲۵) قانون برنامه پنجم در مقایسه با قانون برنامه چهارم توسعه عبارت کارسازی انتشار اوراق مالی ریالی و ارزی در داخل و خارج از کشور با رعایت قوانین و مقررات مربوط اضافه گردیده است. همچنین، در بند (۷) قانون برنامه چهارم توسعه به رعایت قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی اجرایی کشور نیز اشاره شده که این بند در ماده (۱۲۵) قانون برنامه پنجم حذف گردیده است.

— مطابق بند "د" ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده شده بود که به منظور جمع‌آوری گازهای همراه و تزریق گاز، نوسازی و بهینه‌سازی تأسیسات نفتی، تبدیل گاز طبیعی به فرآورده‌های مایع (DME, GTL, LNG، ...)، تأسیسات پالایش و بهینه‌سازی مصرف سوخت شامل طرح‌های توسعه گازرسانی نسبت به اجرای طرح‌های مربوطه پس از تصویب توجیه فنی - اقتصادی طرح‌ها در شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور اقدام نماید و بازپرداخت تعهدات ایجادشده را از محل درآمد اضافی همان طرح‌ها (منابع داخلی شرکت ملی نفت ایران) انجام دهد. این موضوع در قانون برنامه پنجم حذف گردیده است.

بررسی نقاط قوت و ضعف قانون برنامه پنجم توسعه

براساس پیش‌بینی‌های انجام شده در برنامه پنجم توسعه با انجام فعالیت‌های توسعه‌ای مرتبط با ۳۰ میدان جدید نفتی و نیز با بهبود ضریب بازیافت و جلوگیری از افت تولید میداین، ظرفیت تولید نفت خام کشور تا پایان برنامه پنجم توسعه به ۵/۳ میلیون بشکه در روز خواهد رسید. همچنین، انجام سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی در چارچوب صیانت از مخازن و تلاش برای نگهداری و افزایش توان تولید نقش قابل‌ملاحظه‌ای در جهت تداوم افزایش تولید نفت خام کشور طی این برنامه خواهد داشت، اما بررسی‌ها حاکی از آن است که برای انجام طرح‌های پیش‌بینی شده در برنامه پنجم توسعه بطور متوسط ۳۱ میلیارد ریال در سال (۱۵۵ میلیارد دلار سرمایه در طی برنامه) مورد نیاز خواهد بود که از این میزان ۵۹ درصد آن از طریق منابع خارجی (فاینانس و بیع متقابل) و ۴۱ درصد دیگر از طریق منابع داخلی شرکت ملی نفت ایران تأمین خواهد شد.^۱ از این رو، لازم است در برنامه چگونگی تأمین منابع مالی جهت توسعه و انجام طرح‌ها به روشنی بیان شود. از سوی دیگر، اگرچه این برنامه براساس پیاده‌سازی اصل (۴۴) بر افزایش قابل‌ملاحظه سهم بخش خصوصی در فعالیت‌های نفت و گاز و تأثیر آن بر سرعت جریان سرمایه تأکید شده، اما مسائل موجود در این بخش از جمله قدرت مالی بخش خصوصی، فقدان بانک انرژی، فعال نبودن بورس انرژی، فقدان صندوق‌های سرمایه‌گذاری تخصصی و تک‌محور بودن شرکت‌های خصوصی در برنامه نادیده گرفته شده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، رشد سریع اقتصادی، رقابت‌پذیری، توسعه مبتنی بر دانایی و تعامل فعال با اقتصاد جهانی بود و این موضوع برنامه چهارم را از برنامه‌های قبلی متمایز ساخت، اما وجه تمایز برنامه پنجم، پیشرفت و عدالت اجتماعی مطرح شده است. مفهوم عدالت اجتماعی که در برنامه پنجم توسعه مطرح شده بسیار وسیع و مهم است و برنامه‌ریزی دقیق با تکیه بر معرفی ابزارهای مناسب جهت دستیابی به اهداف ملحوظ شده در برنامه را می‌طلبد.

در همین راستا، بخش نفت نیز همواره در برنامه‌های توسعه‌ای از اهمیت خاصی برخوردار بوده است، چنانچه کاهش وابستگی درآمدهای دولت به نفت در تمام برنامه‌های توسعه مورد تأکید قرار گرفته است. در برنامه پنجم توسعه نیز به منظور قطع کامل وابستگی اعتبارات هزینه‌ای به عواید نفت و گاز از طریق افزایش سهم درآمدهای عمومی در تأمین اعتبارات هزینه‌ای دولت اشاره شده است،

۱. گلستانی، پرستو، "برنامه پنجم توسعه بازار سرمایه، بخش نفت، مالیات‌ها، کشاورزی و مسکن"، *تازه‌های اقتصاد*، دوره جدید، سال هفتم، شماره ۱۲۶.

اما کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی با توجه به هزینه‌های جاری و عمرانی سنگین دولت به یکباره امکان‌پذیر نمی‌باشد و کاهش وابستگی به نفت باید هر سال و به تدریج صورت پذیرد. در این راستا، با در نظر گرفتن راهبردهایی همچون توسعه میادین نفت و گاز، شناسایی و اکتشاف منابع نفت و گاز، تکمیل پالایشگاه‌های میعانات گازی، گسترش سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و تعاونی، بکارگیری نیروهای متخصص، افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور، افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها و همچنین اختصاص بخشی از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی (۲ درصد) به استان‌های نفت‌خیز و گازخیز و مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور در قالب مواد (۱۲۵) تا (۱۳۲) قانون برنامه پنجم توسعه با رویکردی متمایز پرداخته شده است.

با این حال، با توجه به اوضاع فعلی حاکم بر اقتصاد جهانی و تحریم‌های اقتصادی و مالی علیه کشور و روند کند توسعه طرح‌های بالادستی حوزه نفت که عمدتاً محدود به بهره‌گیری از توانمندی داخلی و از طریق منابع بودجه دولتی می‌باشد به نظر می‌رسد موانع بسیاری برای دستیابی به اهداف برنامه پنجم توسعه در این بخش وجود دارد که می‌بایست مورد عنایت مسئولین ذیربط قرار گیرد.

پیوست: مقایسه تطبیقی مواد مندرج قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

جدول ۱. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
ماده (۳) قیمت فروش بنزین، نفت گاز، نفت سفید، نفت کوره و سایر فرآورده های نفتی، گاز، برق و آب و همچنین نرخ خدمات فاضلاب، ارتباطات تلفن و مرسولات پستی در سال اول برنامه چهارم، قیمتهای پایان شهریور ۱۳۸۳ خواهد بود. برای سالهای بعد برنامه چهارم تغییر در قیمت کالاها و خدمات مزبور طی لوایحی که حداکثر تا اول شهریور هر سال تقدیم می شود، پیشنهاد و به تصویب مجلس شورای اسلامی می رسد. پیشنهاد هر قیمتی می باید همراه با توجیه اقتصادی و اجتماعی باشد. تبصره ۱: سایر دریافتی های مرتبط از جمله حق اشتراک، حق انشعاب، دیماند، عوارض و...مشمول این حکم می باشند. تبصره ۲: دولت مکلف است تا پایان سال دوم برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ضمن اتخاذ تمهیدات لازم برای کاهش مصرف فرآورده های نفتی و افزایش ظرفیت حمل و نقل عمومی، نیاز داخلی به فرآورده های نفتی را از محل تولیدات پالایشگاههای داخل کشور و با فرآورده های جایگزین تولید داخل، تامین نماید. صنایع خودرو سازی و سایر کارخانجات مرتبط مکلف به برنامه ریزی جهت کاهش مصرف حاملهای انرژی و یا سازگار ساختن خود با فرآورده های جایگزین مانند گاز طبیعی فشرده در خودروها، می باشند. دولت مکلف است ساز و کار لازم را برای حمایت از اجرای این تبصره فراهم ساخته و بودجه مورد نیاز را برای حمایت از تغییرات یاد شده در بودجه سالیانه پیش بینی نماید. تبصره ۳: دولت مکلف است تا پایان ۱۳۸۳ گزارش مربوط به اجرای وظیفه مندرج در ماده (۵) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ برای افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه ها و تقدیم مجلس اسلامی نماید. تبصره ۴: به منظور کاهش مصارف غیر ضرور و صرفه جویی در مصرف برق و گاز، به شرکتهای برق و گاز اجازه داده می شود از مصرف کنندگان غیر تولیدی با مصارف بالاتر از الگوی مصرف، جریمه مقطوع دریافت و به درآمد عمومی در خزانه واریز نمایند. دولت سقفهای الگوی مصرف و میزان جریمه مذکور را هر سال ضمن تبصره های لایحه بودجه به مجلس شورای اسلامی پیشنهاد می نماید.	با توجه به اجرای قانون هدمند کردن بارانه ها این ماده در قانون برنامه پنجم وجود ندارد.

جدول ۲. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
ماده (۱۴)	ماده (۱۲۵):
الف - دولت موظف است طرحهای بیع متقابل دستگاههای موضوع ماده (۱۶۰) این قانون و همچنین مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و بانکها را در لوایح بودجه سالیانه پیش‌بینی و به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.	الف) وزارت نفت مجاز است با ایجاد فضا و شرایط رقابتی، نسبت به صدور پروانه اکتشاف، توسعه و تولید موردنیاز برای بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت‌ها برای توسعه میدان‌های نفت و گاز و افزایش تولید صیانت‌شده با حفظ ظرفیت تولید سال ۱۳۸۹ تا سقف تولید اضافه روزانه یک میلیون بشکه نفت خام و دویست و پنجاه میلیون مترمکعب گاز طبیعی با اولویت میداین مشترک، با تأکید بر توسعه میدان گاز پارس جنوبی، پس از تصویب توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها در شورای اقتصاد و درج در قوانین بودجه سنواتی و نیز مبادله موافقتنامه با معاونت با استفاده از روش‌های زیر اقدام نماید:
ب - به منظور افزایش ظرفیت تولید نفت و حفظ و ارتقای سهمیه ایران در تولید اوپک، تشویق و حمایت از جذب سرمایه‌ها و منابع خارجی در فعالیتهای بالادستی نفت و گاز به ویژه در میداین مشترک و طرحهای اکتشافی کشور، اطمینان از حفظ و صیانت هرچه بیشتر با افزایش ضریب بازیافت از مخازن نفت و گاز کشور، انتقال و به کارگیری فناوریهای جدید در توسعه و بهره‌برداری از میداین نفتی و گازی و امکان استفاده از روشهای مختلف قراردادی بین‌المللی، به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده می‌شود تا سقف تولید اضافی مندرج در بند (ج) این ماده نسبت به انعقاد قراردادهای اکتشافی و توسعه میدانها با تأمین منابع مالی با طرف‌های خارجی یا شرکتهای صاحب صلاحیت داخلی، متناسب با شرایط هر میدان با رعایت اصول و شرایط ذیل اقدام نماید	۱. استفاده از انواع روشهای اکتشاف، توسعه و تولید در دوره زمانی معین در میداین نفت و گاز.
۱ - حفظ حاکمیت و اعمال تصرفات مالکانه دولت بر منابع نفت و گاز کشور	تبصره - شرایط اساسی این روش‌ها با حفظ حق مالکیت و اعمال تصرفات مالکانه برای دولت در سال اول برنامه با پیشنهاد وزارت نفت تهیه و به تصویب شورای اقتصاد می‌رسد.
۲ - عدم تضمین بازگشت تعهدات ایجاد شده توسط دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و بانکهای دولتی.	۲. کارسازی انتشار اوراق مالی ریالی و ارزی در داخل و خارج از کشور با رعایت قوانین و مقررات مربوط، بدون تضمین دولت.
۳ - منوط کردن بازپرداخت اصل سرمایه، حق‌الزحمه و یا سود، ریسک و هزینه‌های تأمین منابع مالی و سایر هزینه‌های جنبی ایجاد شده جهت اجرای طرح از طریق تخصیص بخشی از محصولات میدان و یا عواید آن بر پایه قیمت روز فروش محصول.	۳. استفاده از روش بیع متقابل با رعایت اصول و شرایط موضوع بند "ب" ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه.
۴ - پذیرش خطرات و ریسک عدم دستیابی به اهداف موردنظر قراردادی، غیراقتصادی بودن میدان و یا ناکافی بودن محصول میدان برای استهلاك تعهدات مالی ایجاد شده توسط طرف قرارداد.	تبصره - وزارت نفت می‌تواند در طول برنامه نسبت به انعقاد قرارداد توسعه و تولید از کلیه میداین مشترک شناخته شده اقدام و تلاش لازم را به عمل آورد.
۵ - تعیین نرخ بازگشت سرمایه‌گذاری برای طرف قرارداد، متناسب با شرایط هر طرح و با رعایت ایجاد انگیزه برای بکارگیری روشهای بهینه در اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری.	ب) دولت مکلف است بر مبنای سند چشم‌انداز بیست ساله کشور و سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری و با پشتوانه کامل کارشناسی سند ملی راهبرد انرژی کشور را به عنوان سند بالادستی بخش انرژی برای یک دوره زمانی بیست و پنج ساله ظرف حداکثر شش ماه پس از تصویب قانون برنامه تهیه و به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند.
۶ - تضمین برداشت صیانتی از مخازن نفت و گاز در طول دوره قرارداد.	تبصره - وزارتخانه‌های نفت و نیرو موظف هستند با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی ذیربط برنامه اجرایی طرح جامع انرژی کشور را ظرف دوازده ماه پس از تصویب قانون سند ملی راهبرد انرژی کشور تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسانند.
۷ - حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی، صنعتی و اجرایی کشور بر اساس قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی، صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات مصوب ۱۳۷۵/۱۲/۱۲ - ۸ - رعایت مقررات و ملاحظات زیست محیطی.	

ادامه جدول ۲.

ج - به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده می شود برای توسعه میدانهای نفت و گاز تا سقف تولید اضافی، روزانه یک میلیون بشکه نفت خام و دویست و پنجاه میلیون مترمکعب گاز طبیعی، با اولویت میداین مشترک، پس از تصویب توجیه فنی و اقتصادی طرحها در شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور اقدام نماید و بازپرداخت تعهدات ایجاد شده را در هر یک از طرحهای نفتی و گازی، صرفاً از محل تولیدات اضافی همان طرح و در مورد طرحهای گازی از محل تولیدات اضافی همان طرح (منابع داخلی شرکت ملی نفت ایران) انجام دهد.

د - به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده می شود به منظور جمع آوری گازهای همراه و تزریق گاز، نوسازی و بهینه سازی تأسیسات نفتی، تبدیل گاز طبیعی به فرآورده های مایع (DME, GTL, LNG, ...)، تأسیسات پالایش و بهینه سازی مصرف سوخت شامل طرحهای توسعه گازرسانی، نسبت به اجرای طرحهای مربوطه پس از تصویب توجیه فنی - اقتصادی طرحها در شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور اقدام نماید و بازپرداخت تعهدات ایجاد شده را از محل درآمد اضافی همان طرحها (منابع داخلی شرکت ملی نفت ایران) انجام دهد.

ه - به منظور شناسایی و اکتشاف هرچه بیشتر منابع نفت و گاز در سراسر کشور و نیز انتقال و به کارگیری فناوریهای جدید در عملیات اکتشافی در کلیه مناطق کشور (به استثنای استانهای خوزستان - بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد) که عملیات اکتشافی مربوط باریسک پیمانکار انجام و منجر به کشف میدان قابل تولید تجاری شود، به دولت اجازه داده می شود در قالب ارقام مذکور در بند (ج) این ماده و پس از تصویب عناوین طرحها و پروژه ها در بودجه های سنواتی توسط مجلس شورای اسلامی و تصویب شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور نسبت به عقد قراردادهای بیع متقابل توأم برای اکتشاف و استخراج از طریق برگزاری مناقصات اقدام و پیمانکار را مطابق ضوابط قانونی انتخاب نماید. هزینه های اکتشافی (مستقیم و غیر مستقیم) در قالب قراردادهای منعقد مذکور منظور و به همراه هزینه های توسعه از محل فروش محصولات تولیدی همان میدان بازپرداخت خواهد شد. مجوزهای صادره دارای زمان محدود بوده و در هر مورد توسط وزارت نفت تعیین شده و یک بار نیز قابل تمدید می باشد. در صورتی که در پایان مرحله اکتشاف، میدان تجاری در هیچ نقطه ای از منطقه کشف نشده باشد، قرارداد خاتمه خواهد یافت و طرف قرارداد حق مطالبه هیچ گونه وجهی را نخواهد داشت.

و - آیین نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد مشترک سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت نفت و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

جدول ۳. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
ماده (۱۲۶): به وزارت نفت اجازه داده می‌شود به منظور شناسایی و اکتشاف هر چه بیشتر منابع نفت و گاز در سراسر کشور و نیز انتقال و به کارگیری فناوریهای جدید در عملیات اکتشافی، در کلیه مناطق کشور به استثناء استانهای خوزستان، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد با تأکید بر مناطق دریایی و خشکی مشترک با همسایگان که عملیات اکتشافی مربوط با خطرپذیری (ریسک) طرف قرارداد انجام و منجر به کشف میدان قابل تولید تجاری شود، در قالب ارقام مذکور در ماده (۱۲۵) این قانون و در قالب بودجه‌های سنواتی کل کشور و تصویب شورای اقتصاد و مبادله موافقتنامه با معاونت، نسبت به عقد قراردادهای بیع متقابل توأم برای اکتشاف و توسعه میادین جدید از طریق برگزاری مناقصات اقدام و طرف قرارداد را مطابق ضوابط قانونی انتخاب نماید. هزینه‌های اکتشافی اعم از مستقیم و غیرمستقیم در قالب قرارداد منعقدۀ مذکور منظور و به همراه هزینه‌های توسعه از محل فروش محصولات تولیدی همان میدان بازپرداخت خواهد شد. مجوزهای صادره دارای زمان محدود بوده و در هر مورد توسط وزارت نفت تعیین شده و یک بار نیز قابل تمدید می‌باشد. در صورتی که در پایان مرحله اکتشاف، میدان تجاری در هیچ نقطه‌ای از منطقه کشف نشده باشد، قرارداد خاتمه می‌یابد و طرف قرارداد حق مطالبه هیچ‌گونه وجهی را نخواهد داشت.	مفاد این ماده در ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه نیز لحاظ گردیده بود.

جدول ۴. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
این ماده در قانون برنامه چهارم توسعه نیز لحاظ نگردیده بود.	ماده (۱۲۷): به وزارت نفت اجازه داده می‌شود در چهارچوب بودجه سنواتی از محل منابع داخلی شرکتهای تابعه و منابع خارجی ترجیحاً با مشارکت بخشهای خصوصی و تعاونی پس از تأیید شورای اقتصاد نسبت به تکمیل دو پالایشگاه میعانات گازی «ستاره خلیج فارس» و «فارس» با ظرفیت اسمی به ترتیب ۳۶۰ هزار و ۱۲۰ هزار بشکه به‌صورت سرمایه‌گذاری و یا تسهیلات در قالب وجوه اداره شده اقدام نماید. تا اتمام پروژه‌های موضوع این ماده و بهره‌برداری از آنها استفاده از روشهای تهاتری برای خرید و فروش فرآورده‌های مورد نیاز با تصویب شورای اقتصاد در موارد ضروری مجاز است. تهاتر نفت خام و میعانات گازی از شمول این حکم مستثنی است. دولت مکلف است حداکثر یک سال پس از راه‌اندازی آنها برای واگذاری سهام خود در چهارچوب قانون اجرای سیاستهای کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی اقدامات لازم را به‌عمل آورد. ماده (۱۲۸): به وزارت نفت اجازه داده می‌شود از محل منابع داخلی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران نسبت به اعطاء تسهیلات در قالب وجوه اداره شده برای سرمایه‌گذاری بخشهای خصوصی و تعاونی در طرحهای تکمیل پالایشگاههای موجود شامل بهینه‌سازی و بنزین‌سازی با تصویب شورای اقتصاد، اقدام نماید.
این ماده نیز در قانون برنامه چهارم توسعه نیز لحاظ نگردیده بود.	

جدول ۵. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
این ماده در قانون برنامه چهارم توسعه نیز لحاظ نگردیده بود.	ماده (۱۲۹) وزارت نفت موظف است: الف - در راستای اعمال حق حاکمیت و مالکیت بر منابع نفت و گاز و انجام وظایف قانونی خود ضمن ایجاد مدیریت اکتشاف، توسعه و تولید و با تجهیز پستهای سازمانی، نسبت به به‌کارگیری نیروهای متخصص لازم از طریق انتقال نیروی انسانی موجود برای انجام وظایف مندرج در این قانون و قوانین مرتبط اقدام نماید. ب - برای فعالیتهای اکتشاف، توسعه، استخراج و تولید نفت و گاز توسط شرکتهای تابعه وزارت نفت و شرکتهای صاحب صلاحیت، با اتخاذ ضوابط تولید صیانتی، پروانه بهره‌برداری بدون حق مالکیت نسبت به نفت و گاز تولیدی صادر و براساس طرح مصوب، بر عملیات اکتشاف، توسعه و تولید شرکتهای فوق‌الذکر از نظر مقدار تولید و صیانت مخزن و معیارهای سلامتی - ایمنی و زیست محیطی نظارت نماید. ج - سامانه یکپارچه کنترل و اندازه‌گیری میزان تولید، فرآورش، انتقال، پالایش، توزیع و صادرات نفت خام و گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی را حداکثر تا پایان سال دوم برنامه ایجاد و راه‌اندازی نماید. د - به منظور افزایش و ارتقاء توان علمی، فناوری و نوآوری در صنعت نفت معادل یک‌درصد (۱٪) از اعتبارات طرحهای توسعه‌ای سالانه شرکتهای تابعه را در طول برنامه، جهت ایجاد ظرفیت (پتانسیل) جذب، توسعه فناوریهای اولویت‌دار نفت، گاز و پتروشیمی و به‌کارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقاء فناوریهای موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت انرژی ضمن مبادله موافقتنامه با معاونت اختصاص دهد و گزارش عملکرد این بند را سالانه به کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی ارائه نماید

جدول ۶. موضوعات مربوط به بخش نفت در قانون برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه اقتصادی

قانون برنامه چهارم توسعه	قانون برنامه پنجم توسعه
همواره جزء اهداف کلان وزارت نفت بوده اما در برنامه چهارم صراحتاً به آن اشاره نشده است.	ماده (۱۳۰) به منظور افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور در طول برنامه به میزان یک درصد (۱٪)، وزارت نفت موظف است طی سال اول برنامه، برنامه جامع صیانتی و ازدیاد برداشت از مخازن هیدروکربوری را با رعایت اولویت‌بندی مخازن به تفکیک نواحی خشکی و مناطق دریایی تهیه و برای حسن اجرای آن اقدامات لازم را به عمل آورد. ماده (۱۳۱) وزارت نفت مکلف است به منظور افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتیها (بانکرینگ) و خدمات جانبی در خلیج فارس و دریای عمان به میزان سالانه حداقل بیست درصد (۲۰٪) از طریق بخش غیردولتی، طرح جامع مربوط را تدوین و اجراء نماید. وزارت نفت مجاز است حمایت لازم را از بخش غیردولتی در این زمینه به عمل آورد. ماده (۱۳۲) دولت دو درصد (۲٪) از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی را به ترتیب یک سوم به استانهای نفت‌خیز و گازخیز و دوسوم به شهرستانها و مناطق کمتر توسعه یافته جهت اجرای برنامه‌های عمرانی در قالب بودجه‌های سنواتی اختصاص دهد. برق
در برنامه چهارم صراحتاً به آن اشاره نشده است.	
در برنامه چهارم نیز لحاظ گردیده بود.	